

A mágiát gyakorló román pap

Czégényi Dóra (válogatta és sajtó alá rendezte): A mágikus erejű pap. Szerepek és helyzetek. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kvár 2014. 548 old. (Emberek és kontextusok 11.)

A Keszeg Vilmos és Szikszai Mária által szerkesztett *Emberek és kontextusok* című sorozatnak újabb kötete jelent meg az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadásában. Czégényi Dóra *A mágikus erejű pap. Szerepek és helyzetek* című kötete a magyar néphitkutatás a közelmúltig elég mostohán kezelt témáját, a román pap hiedelemkörét mutatja be – bátran kijelenthetjük – a teljesség igényével, a szerzőre jellemző szakmai igényességgel, pontossággal. A részint saját gyűjtésű hiedelemszövegek közreadása, részint a más néprajzkutatók terepmunkája során rögzített hiedelemszövegek kötetbe való válogatása és sajtó alá rendezése révén a szerkesztő-szerzőnek először sikerül átfogó, minden részletre kiterjedő képet nyújtania erről a témáról. Az igen terjedelmes, 548 oldalas kötetet, melynek borítólapját ismeretlen orosz ikonfestő munkája díszíti, Keszeg Vilmos lektorálta, a korrektúrát András Zselyke, a tördelést Sütő Ferenc végezte. A gépelési munkálatokban Balogh Dániel, Kusnyír Éva, Lakos Zsuzsanna, Nagy Adrienne, valamint Tatár Erzsébet-Tímea működött közre.

A magyar népi hitvilággal foglalkozó szakirodalomban az utóbbi két évtizedben egyre intenzívebben jelenik meg a konvencionális, hagyományosnak mondható hiedelemlemlények (boszorkány, jós, gyógyító, halottlátó) mellett egy hagyományosnak nem nevezhető, de egyre inkább konvencionalizált hiedelemlemlény, a román pap. A konvencionalizált kifejezést éppen Czégényi Dóra alkalmazza arra a hiedelemlemlényre vonatkoztatva, mellyel nagyon mostohán bánt a néphitkutatás, alakját mellőzte, a róla szóló közléseket pedig, ha voltak ilyenek, a tudós pap címszó alá sorolták be a gyűjtők, kutatók. Bár a legkorábbi, román papra mint hiedelemlemlényre vonatkozó adatok a 19. század közepéről származnak (például Orbán Baláznál), majd a 19. század végén is találunk e

hiedelemlemlényre vonatkozó adatokat (Jankó János, Lázár István és mások), a 20. század második felének hiedelemkutatói – Bosnyák Sándor, Salamon Anikó és folytathatnánk a sort – adattáraikban a tudós pap kategóriájába sorolják a román pap tevékenységére vonatkozó hiedelemszövegeket. A román pap kifejezést a magyar néprajz klasszikusnak számító kézikönyveiben sem találjuk meg. A mágikus erejű román pap alakja köré szerveződő hiedelmeket Keszeg Vilmos rendszerezte és értelmezte először mezőségi kutatómunkája kapcsán. A téma ezt követően a Pócs Éva által szerkesztett és 2012-ben közreadott, kézikönyv jellegű *Hiedelemszövegek* című vaskos kötetben bukkan fel és kapja meg az őt megillető helyet. „A gyűjtés hiányosságának, elfogultságának tulajdoníthatóan a román pap alakja szinte teljességgel ismeretlen a néprajzi leírásokban” – írta Keszeg Vilmos az előbb említett mezőségi hiedelemmonográfiában (1999. 56.). Ezt a hiányt pótolja most Czégényi Dóra kötete.

A kötet első fejezete a *Szerkesztői bevezetés*, melyből nemcsak a téma aktualitásáról olvashatunk, hanem a Czégényi Dóra által forráskiadványnak nevezett munka célkitűzéséről is: „az eddig nyomtatásban, szétszórtan megjelent, illetve a kiadatlan kéziratokban fellelhető népi szövegek egységes közzététele, ezáltal a jelenkori romániai magyar társadalom egyik jellegzetes hiedelemhasználati habitusának adatolása” (11).

A szöveggyűjtemény szerves részét képezik az 1850 és 1950 között megjelent, a román paphoz fordulás jelenségéről leginkább említés szintjén tájékoztató munkák (Moldován Gergely, Györffy István, Jankó János, Vajkai Aurél és mások). A 20. század második feléből említenünk kell Albert Ernő, Antal Mária, Bosnyák Sándor, Csörgör Enikő, Salamon Anikó és mások munkáit, melyekben a

román papra vonatkozó hiedelmek sporadikusan ugyan, de folyamatosan jelen vannak. Keszeg Vilmos 1970-es években elkezdett mezősegi kutatómunkájának köszönhetően elkészült az első szintézis erről a témáról, melynek köszönhetően a román papjelenség felkeltette a szakma érdeklődését. Czégényi Dóra a mezősegi szövegtörzset alapján strukturált hiedelmkör elemeit, összetevőit nevezi meg munkája kiindulópontjaként, viszonyítási alapként. A szövegyűjtemény tetemes részét azok az 1990-es évek második felétől megjelenő néphitanyagok adják, melyek a román pap hiedelmköre kutatásának intenzívvé válása nyomán születtek (Balázs Lajos, Gagy József, Halász Péter, Tankó Gyula és mások). Magyar Zoltán gyűjtőmunkájának köszönhető a területileg legkiterjedtebb és mennyiségileg leggazdagabb szöveganyag. A fiatalabb nemzedék (Balássy Szabó Enikő, Derjanecz Anita, Gatti Beáta, Kinda István, Peti Lehel, Salló Szilárd, Soós Párhonyi Tímea stb.) publikációiból is szerepel válogatás a szövegyűjteményben. A kolozsvári Kriza János Néprajzi Társaság archívumában, valamint a BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszékén tárolt kéziratok anyagok, publikálatlan gyűjtések is bekerültek a szövegtárba.

A kötet legerjedelmesebb, csaknem 400 oldalnyi fejezete a *Szövegyűjtemény*, mely nyolc tartalmi egységből áll. Az első hét az ortodox pap alakjával, életvitelével, tudományszerzésével, megítélésével, tevékenységével, fizetségével és halálával kapcsolatos hiedelemsszövegeket tartalmaz. Minden egyes tartalmi egységen belül alegységek, ezeken belül pedig további alegységek különülnek el. Azok a szövegek, melyek több alfejezetbe is besorolhatók, leghangsúlyosabbnak ítélt szövegmotívumuk alapján kizárólag csak egyszer, egyetlen alegységen belül fordulnak elő. A nyolcadik tartalmi egység azokat a szövegeket tartalmazza, melyek a más felekezetű papoknak tulajdonított vallásos-mágikus tevékenységet írják le.

A szövegyűjtemény egyaránt tartalmaz egymondatos szövegeket, rövidebb vagy hosszabb párbeszéd interjúkat, esetismertető szövegrészeket.

A kurziválás, valamint a [K] kód a gyűjtésre vonatkozó adatokat jelöli. Az elhangzott szövegtől elkülönítetten szögletes zárójelben találjuk az egyértelműsítő szövegkiegészítéseket. Lábjegyzetként olvashatók az eredeti gyűjtői szó- vagy jelenségmagyarázatok, kiegészítő megjegyzések, észrevételek. Lábjegyzet formájában olvashatjuk a szerkesztő által román nyelvből történő fordításokat is. Maguk a szövegek a gyűjtés éve szerint kerültek be egy-egy kategóriába. Azok a szövegek, amelyek azonos évből származnak, a gyűjtőpontok, a terep betűrendjében követik egymást. A több mint száz gyűjtőtől származó minden egyes szöveget a gyűjtés helyszíne és éve, az adatközlő kora, felekezete és neme, a gyűjtő neve követ. A korábban már nyomtatásban megjelent szövegek után a publikáló személy neve, az első szövegközlés adatai, lábjegyzetben az újraközlések adatai olvashatók. A nyelvjárási szövegeket a szerkesztő az akadémiai szabályzat szerinti átírásban közli, a köznyelvben élő hangtani sajátosságokat is jelölve. Egyes esetekben némely adatközlő jelentéssel bíró rekációi is szerepelnek szövegközi beszúrásként szögletes zárójelben: [*kacag*], [*suttog*] stb.

A kötet következő impozáns terjedelmű fejezete a Czégényi Dóra által szerényen utószó gyanánt ajánlott *A román pap hiedelmköre a magyar népi kultúrában* című tanulmány, melynek tartalma, a benne foglalt hatalmas tudásanyag messze felülmúlja egy utószó kereteit. Benne a *pópa*, *kalugyer*, *kaluger* szóról, e terminusok magyar nyelvbe szökölcsonzás általi bekerülését követhetjük nyomon, majd minden részletre kiterjedő, gazdagon adatolt összegzést találunk a román pap alakjának felbukkanásáról a magyar történeti forrásokban, a magyar népköltészeti alkotásokban, valamint a magyar honismereti és néprajzi leírásokban is. A román pap hiedelmkörének (a paphoz fordulás oka és módja, a pap alakja, a pap tevékenysége) bemutatását követi a román pap és más hiedelemlények (boszorkány, gyógyító ember, jós, néző, látó, a garabonciás diák, az ördög, tisztátalan) közötti hasonlóságok és elkülönülések tárgyalása. A tanulmány utolsó, összefoglaló fejezetében Czégényi Dóra újra sorra

veszi a 16. századtól napjainkig azokat a forrásokat, szövegközléseket, melyekben a pápa, illetve kaluger szó először fordul elő az ortodox lelkészek és szerzetesek formális szerepkörét tükrözve.

A magyar népi hiedelemvilág román papjának hiedelemkörét bemutató tanulmányt az igen gazdag *Forrás- és irodalomjegyzék* fejezet követi. A *Gyűjtőpontok, adatközlők és gyűjtők jegyzéke* önmagában is hatalmas, nagy pontosságot, odafigyelést igénylő munka, mely világosan tükrözi azt, hogy a magyar nyelvterület mely régióinak hiedelemköre adatolt gazdagabban, melyik kevésbé, és hogy vidékenként a téma kapcsán végzett terepmunka mikortól vált intenzívvé. A *Szójegyzék* a szövegtári anyagban előforduló nem köznyelvi vagy idegen nyelvű szavak jelentését ismerteti. A *Helynévjegyzék* a hiedelemszövegekben

előforduló helynevek magyar és román nyelvű változatát közli, melyet annak a megyének a neve követ, ahol az illető helység található. A *Tárgymutató* a román pap hiedelemköréhez kapcsolódó fontosabb kifejezések, akciók, tárgyak szövegenkénti előfordulását ismerteti. A kötetet román és magyar nyelvű összegzés zárja.

Befejezésül még egyszer szeretném hangsúlyozni a kötet jelentőségét, hiánypótló jellegét és azt, hogy a szakmán belül Czégyenyi Dóra az első, aki vállalja és sikeresen el is végzi a mágikus erejű pap (román pap) a romániai magyar népi kultúrában betöltött szerepének szintézis jellegű bemutatását, ismertetését, hasznos és izgalmas olvasmányt kínálva nemcsak a szűkebb szakma, hanem a szélesebb olvasóközönség számára is.

Balássy Szabó Enikő

Egy magyar tematikájú német néprajzi évkönyv

*Jahrbuch für Europäische Ethnologie 8. Ungarn. Szerk. Daniel Drascek
Verlag Ferdinand Schöningh. Paderborn 2013. 352 old.*

Az Európai Etnológia Évkönyve (*Jahrbuch für Europäische Ethnologie*) az 1876-ban alapított *Görres Társaság* néprajzi kiadványa. A 2013-as kiadás Magyarországot, a magyarságot és a magyar néprajzkutatás eredményeit helyezi a középpontba.

Daniel Drascek szerkesztői bevezetője után Balogh Balázs és Borsos Balázs a magyar néprajzkutatás jelenét, intézeteit, kutatási irányait és interdiszciplináris kapcsolatait mutatja be (Balázs Balogh – Balázs Borsos: *Zur gegenwärtigen Situation der ungarischen Ethnologie. Institutionen – Forschungsrichtungen – interdisziplinäre Beziehungen* 9–16). Az olvasó képet kaphat a főbb kutatási irányzatokról, az eddigi eredményekről és a jövőbeli tervekről is. Az MTA Néprajzi Kutatóintézetének bemutatásában kitérnek az intézményen belül működő egyes témacsoportok (társadalomnéprajzi, folklór, etnológiai) tevékenységére, azok múltbeli, jelenkori és tervezett

kutatásaira, kiadványaira is. A múzeumokról szóló rész után a budapesti, debreceni, miskolci, pécsi és szegedi néprajz- és kulturális antropológia tanszkek mellett a határon túli néprajzi felsőoktatás (pl. a kolozsvári) is említésre kerül.

Borsos Balázs írásában (Balázs Borsos: *Kulturregionen des ungarischen Sprachgebietes. Der Volkskunde Atlas von Ungarn und die Methode der Clusteranalyse*, 17–54.) a magyar nyelvterület tájegységeit ismerteti a Magyar Néprajzi Atlasz adatainak számítógépes klaszteranalízisével. A kutatás módszerének és eredményeinek felvázolása után bemutatja a nagy magyar tájegységeket és tagolódásukat. Az atlaszban is bemutatott nyugati, északi, középső és keleti nagyrégió mellett a számítógépes elemzés által generált ötödik régió, az átmeneti (az Alföld keleti-északkeleti, Erdéllyel határos része) is említésre kerül. (A kutatás eredményeiről bővebben Borsos Balázs: *A magyar népi*